

Наталія Дороніна

З ІСТОРІЇ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА

Історія української вищої освіти невід'ємно пов'язана з історією окремих галузей науки, які розвивалися у стінах Імператорського університету Св. Володимира (сьогодні Київському національному університеті імені Т. Шевченка) за часів Російської імперії. Аналіз сучасних досліджень проблеми показав, що робіт, безпосередньо присвячених цьому питанню, практично не існує. Проте є праці з історії університета, написані дореволюційними істориками М. Ф. Володимирським-Будановим, В. В. Шульгіним, В. С. Іконниковим, в яких автори побіжно торкаються теми становлення іноземної філології в Київському університеті. В цьому контексті для дослідження професорсько-викладацького складу виявився цінним «Біографічний словник професорів і викладачів Університету Св. Володимира (1834–1884)» під ред. В. С. Іконникова. Також слід зазначити ювілейне видання «Розвиток науки в Київському університеті за сто років» 1935 р., в якому проф. І. В. Шаровольський у розділі «Західноєвропейські мови в Київському університеті за сто років його існування» надає стислу біографічну інформацію на півтори сторінки про лекторів англійської мови кінця XIX – початку XX ст.

Через таку інформативну бідність виникла потреба звернутись до архівних джерел та опублікованих періодичних видань. Про навантаження, кількість годин, науково-методичну літературу, яку лектори англійської мови використовували під час роботи на заняттях, ми дізнаємося з «Оглядів викладання на історико-філологічному факультеті», які друкувалися з 1860 р. двічі на рік в «Університетських відомостях». Окремим виміром викладання та контролю знань були «Навчальні правила і програми історико-філологічного факультету Імператорського університету Св. Володимира», в яких знаходилася програма з кожного з предмету, у тому числі з англійської філології. Головним джерелом інформації виявилися неопубліковані матеріали фонду 16 Державного архіву міста Києва (ДАК), фонду 707 Центрального державного історичного архіву України (ЦДІАК) та спеціалізований фонд X Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ).

На жаль багато фактів з історії іноземної

філології поверхнево або ніколи не розглядалося, тому метою даною статті є спроба ґрунтовно дослідити становлення англійської філології в університеті у 1834–1917 рр., з'ясувати персоналії викладачів з позиції історичної біографістики, проаналізувати критерії відбору викладачів на посаду лектора англійської мови та весь навчально-методичний матеріал.

Викладання сучасних іноземних мов в Імператорському університеті Св. Володимира почалося з перших років його існування у 1834 р., але обмежувалося лише кількома західноєвропейськими мовами такими, як німецька, французька, італійська та польська. Станом на 1839 р. після польського повстання і відновлення діяльності університету у планах викладання було зазначено французьку, німецьку та італійську мови, але вже без польської мови [17, с. 44–46]. Для цього в штаті університету значилися лектори, які вели окремим курсом мову і літературу.

Викладання англійської мови почалося лише у 1843 р., через відсутність лектора протягом попереднього десятиріччя і, очевидно, було продиктоване політичною необхідністю у зв'язку з розширенням територіальних володінь Британської імперії і зростанням її політичного значення. Ще одним фактором появи англійської мови у вищих навчальних закладах царської Росії можна вважати поступове згасання моди на все французьке і появу у дворянства інтересу до англійської мови та літератури. Оскільки університети російської імперії готували перш за все чиновників, не рідко для дипломатичної служби, англійська мова стала однією з важливих мов промисловців, комерсантів тощо.

За весь період з 1843 по 1917 рр. в Імператорському університеті Св. Володимира англійську мову викладали М. О. Фон-Фрейман (1843–1846), А. Н. Томпсон (1847–1848 рр.), Д. С. Сипневський (1849–1864), В. В. Даніель (1865–1878), Я. Я. Госкінс (1879–1891), Є. В. Анічков (1893–1901), А. В. Сміт (1901–1906), К. Д. Раммат (1906–1917). Після оголошення конкурсу у 1843 р. на посаду лектора англійської мови балотувалося декілька кандидатів. У «Справі канцелярії Попечителя Київського учбового округу на представлення в Раду університету Св. Володимира про конкурс на кафедру англійської мови і визнання вчителя Фреймана», яка зберігається у ЦДІАК, є

справа Романа Деннета, іноземця, російського підданого, який навчався у Московському університеті, був вчителем французької мови у Тамбовській гімназії та лектором Харківського університету [9, арк. 21]. Для проходження конкурсу була створена комісія у складі декана медичного факультету проф. Мірама і викладача італійської мови Бертона, які визнали конкурсний твір Деннета про походження англійської мови і поезії «*Essay on the progress of English language and English poetry*» «дуже коротким нарисом, який зовсім не відповідає програмі конкурсу, оскільки перша частина твору зовсім не пояснює розвиток англійської мови, а друга частина є тільки короткою біографією деяких англійських поетів» [9, арк. 22]. Цю справу можна вважати першою згадкою про критерії відбору на посаду лектора іноземної мови в Київському університеті. Крім твору на означену тему, викладачу необхідно було прочитати декілька пробних лекцій. Оскільки відгук на роботу Деннета був негативний, конкурс було подовжено.

Невдовзі ще одна робота була подана на конкурс, яка на цей раз отримала схвальний відгук. Кандидат М. О. Фон-Фрейман подав конкурсний твір «*There are things in heaven and earth that are dreamt of in our philosophy*» на розгляд до ради факультету, який був визнаний «гідною за змістом і за самостійністю» роботою [9, арк. 26–27]. Після цього М. О. Фон-Фрейман прочитав три пробних лекції, одна з яких була російською мовою «Про порівняльне вивчення мов відповідно до англійської мови», а інша – англійською «Про різні написання англійською мовою і про успіхи англійської лексикографії», під час якої М. О. Фон-Фрейман робив переклад з англійської на німецьку мову з аналізом і поясненням правил граматики. Як зазначав історик В. С. Іконніков, М. О. Фон-Фреймана обрали з числа багатьох конкурентів на це звання. Конкурсанти повинні були представити для обговорення «крім виданих творів у галузі англійської словесності, якщо такі є, загальне про неї (мову) міркування англійською мовою. В цьому міркуванні необхідно показати походження англійської мови, зробити нарис історії англійської літератури і охарактеризувати найголовніших письменників...» [1, с. 679]. Окрім цього, для більшої впевненості у знанні мови, М. О. Фон-Фрейману було запропоновано у присутності ректора стати перекладачем під час переговорів з англійцем Ньюкомом, що був на той час підрядчиком на будівництві головного корпусу Київського університету. Лише після задовільного виконання усіх цих вимог, а також отримання від губернатора відомостей про лояльність, М. О. Фон-Фрейман був призначений лектором англійської мови в Імператорському університеті Св. Воло-

димира з 1 жовтня 1843 р. і затверджений на цій посаді у 1845 р. До своєї смерті у 1846 р. він викладав англійську мову за популярним на той час посібником Робертсона (2 години на тиждень) та англійську словесність за власними конспектами (1 година на тиждень) [1, с. 679].

Після смерті М. О. Фон-Фреймана, за проханням декану факультету І. Я. Нейкірха радою університету був затверджений А. Н. Томпсон, який викладав англійську мову лише протягом 1847–1848 навчального року, але за особистим проханням звільнився через рік.

Тоді викладання англійської мови перейшло до Д. С. Сипневського, який у свій час навчався у Волинському ліцеї. У 1845 р. він був призначений у Канцелярію Київського, Волинського і Подільського генерал-губернаторства. У 1849 р. Д. С. Сипневський склав іспит на звання домашнього вчителя у Харківському університеті і виконував обов'язки лектора англійської мови в Імператорському університеті Св. Володимира. З 1852 р. Д. С. Сипневський був затверджений на цій посаді, де залишався до свого звільнення за станом здоров'я у 1864 р. [1, с. 638]. У 1851 р. він подав прохання на ім'я ректора університету про дозвіл на введення у свою програму систематичної граматики англійської мови, на що отримав позитивну відповідь. До програми викладання входило також викладання історії і літератури. Цікаво, що історію англійської літератури він викладав французькою мовою для студентів за власними розробками «через недостатню обізнаність студентів з англійською мовою... попередньо коротко ознайомлюючи їх із станом суспільства і, вказуючи на головних письменників епохи, їх заслуги і найкращі твори...» [4, арк. 27–28]. Протягом своєї діяльності в університеті Д. С. Сипневський викладав граматику англійської мови, історію англійської літератури та проводив обов'язкові практичні заняття з перекладу з англійської на російську мову.

Серед документів архіву збереглися повні програми з англійської мови на перше та друге півріччя 1852–1853 навчального року, підготовлені Д. С. Сипневським на затвердження деканом та ректором університету: «Для навчання студентів я взяв підручник Робертсона, як найлегший і найшвидший і прийнятий, як в Росії так і за кордоном. В обраних Робертсоном 20 темах або лекціях в першій частині є виклад необхідних правил граматики англійської мови настільки значний, що студенти після вивчення цих лекцій можуть читати, писати і розуміти, і навіть говорити англійською мовою... а) звернути увагу на читання, б) переклад з англійської на російську чи французьку мову, с) аналіз слів теми, пояснювати їх етимологію і правопис,

d) граматичні питання в кінці лекції. Друга частина суто практична: e) короткий переклад теми з англійської на французьку мову, f) розмови з вивчених слів (переказ), g) різні фрази з предмету лекції (активна лексика), h) короткий твір чи переклад з російської на базі лексики студента» [3, арк. 13].

З вищезгаданого, можна побачити, що конкурс на посаду лектора англійської мови М. О. Фон-Фреймана проходив із залученням німецької мови. Викладання англійської мови Д. С. Сипневським проходило французькою мовою. Очевидно, на відміну від французької та німецької мов, які були традиційними, англійська мова була ще досить малознайомою для більшості студентів, тому, скоріш за все, вивчення англійської відбувалося з азів у порівнянні її до іншої іноземної мови. Маючи такий білінгвістичний досвід, у студентів напевне розвивалася мовна і культурна толерантність. Окрім цього, є згадка про необхідність напрацювання вимови, аналіз лексико-граматичних форм, поповнення лексичного запасу студента через різні види аудиторної роботи, а також самостійну роботу, тобто написання творів. Вивчення мови відбувалося на базі та із залученням історії літератури і поезії. Це дає змогу говорити про безсумнівні успіхи Д. С. Сипневського, як викладача, оскільки, рівень завдань свідчить про достатне для їх виконання для володіння мовою. Цікавим моментом є також стандартизація російськомовних хрестоматійних джерел. Так, для перекладу існував той же автор М. Г. Устрялов, що й при викладанні німецької та французької мов.

Після смерті Д. С. Сипневського у 1864 р. викладачем англійської мови став В. В. Даніель – англієць, що прийняв підданство Росії. В 1853 р. у Санкт-Петербурзькому університеті В. В. Даніель отримав звання вчителя англійської мови і викладав в Архангельській губернській гімназії. В 1858 р. він був переведений до Московського комерційного училища, звідки звільнився у 1863 р. У 1865 р. В. В. Даніель був призначений лектором в Імператорському університеті св. Володимира, де викладав англійську мову і літературу до 1878 р.

В «Университетских известиях» № 5 за 1865 р. зберігся відгук К. Ф. Страшкевича на конкурсні програми і твори Вейля, Данієля та Струве для отримання посади лектора англійської мови. Цей огляд цікавий критеріями відбору викладача іноземної мови в Імператорський університет св. Володимира в середині ХІХ ст. Тепер всі конкурсанти мали написати твір на одну тему: «The historical sketch of the formation of fundamental elements and forms of the English language». Твір Вейля виявився найзмістовнішим та найповнішим серед трьох представлених, обся-

гом приблизно на 81 сторінку. Твір В. В. Данієля відрізнявся повнотою та стислістю, але з меншою кількістю фактів, оскільки той, напевне, користувався меншою кількістю джерел. З іншого боку, програма з граматики, подана В. В. Данієлем була «досить простою, яку можна застосувати до російської граматики: він навіть написав її російською і дуже правильно... такою же простою и стислістю відрізняється його програма історії словесності» тоді як «програма граматики Вейля ... взагалі неадаптована до російської: написана англійською» [15, с. 37]. Тому остаточна перевага була надана природному англієцю із знанням російської мови В. В. Данієлю. Вищезгаданий опис цікавий ще тим, що порівняно з 40–50-ми рр. ХІХ ст., викладач, який балотувався на посаду лектора в Імператорському університеті св. Володимира, крім власних творів, історичного нариса розвитку іноземної мови та однієї пробної лекції, тепер повинен був додати ще програму з граматики, в якій ми знаходимо ще одну необхідну складову для викладання іноземної мови – знання мови аудиторії – російську. Треба згадати, що з 1850 р. 1-е гуманітарне відділення філософського факультету перетворилося на історико-філологічний факультет, а знання російської мови стало обов'язковим для викладання всіх дисциплін в російських університетах.

Наступний лектор англійської мови В. В. Даніель був першим викладачем, який під час служби в Імператорському університеті св. Володимира видав власні навчальні посібники – «Практичне руководство з вивчення англійської мови» у 8 частинах, опубліковане в «Университетских известиях» (1872–1873 рр.) і «Синтаксис англійської мови» (1875 р.). Курс англійської мови «Практического руководства» розподілявся на кілька десятків занять, кожне з яких містило певну кількість граматичного матеріалу з поясненнями, лексичного матеріалу у вигляді словника на кількадесят слів, поєднаних тематично, і текстового матеріалу – у формі діалогу чи уривку з класичної літератури на закріплення вивченого граматичного правила. Текст супроводжувався великою кількістю питань, що давало змогу розглянути його в різних аспектах, сприяло розумінню тексту і використанню різних граматичних конструкцій. Кожне заняття містило матеріал для перекладу – як англо- так і російськомовний. Ця секція складалася із 50–60 або більше речень на суспільну тематику, поєднаних у групи «питання-відповідь» або коротких оповідань. Переклад цих речень також був розрахований на закріплення вивченого лексичного і граматичного матеріалу. Складність занять зростала поступово. Окремий розділ був присвячений вивченню правильних і

неправильних дієслів, складних граматичних форм. Загалом, цей посібник, певно, не був придатним для самостійного вивчення мови, але без сумніву був надзвичайно корисним на практичних заняттях, уможлиблював структурування матеріалу і давав досить повне уявлення про систему англійської мови. З прикладу видно, що підхід до викладання англійської (як, ймовірно, і інших сучасних мов) був суто практичним.

На відміну від класичних мов, поглибленого вивчення граматики не проводилося і метою було навчити говорити й розуміти. Великою перевагою було англійське походження викладача, яке давало змогу залучити студентів до створення правильного мовного середовища на заняттях. Тепер викладач-іноземець із ґрунтовним знанням не тільки своєї рідної, але й мови аудиторії (російської мови) та усвідомленням методичних підходів від простого до складного міг повністю відповідати вимогам лектора іноземної мови. Підручник В. В. Данієля залишався основним посібником для вивчення англійської мови до початку 90-х рр. XIX ст. в Київському університеті.

З 1879 р. лектором англійської мови став Я. Я. Госкінс. У свій час він закінчив Лондонський університет і у 1865 р. приїхав до Росії, успішно склав у Санкт-Петербурзькому університеті іспит на звання вчителя англійської мови у гімназіях, а з 1874 р. викладав англійську мову в училищі Морського відомства [1]. З оглядів викладання на 1885 р. відомо, що він читав англійську мову студентам 1–3-го семестрів [11, с. 303–310]. З 1886 р., коли в «Университетских известиях» списки навчальних посібників стали подавати в усіх оглядах викладання детальніше видно, що Я. Я. Госкінс використовував граматику В. В. Данієля, пояснював твори Голдсмита «Вікарій з Векфільду» та Шекспіра «Макбет». Істотних змін у програмі англійської мови за час викладання її Я. Я. Госкінсом не спостерігається, за винятком хрестоматійних матеріалів, якими в різні роки були оригінальні твори Шекспіра та Байрона. У 1890 р. граматику В. В. Данієля замінила популярна на той час «Практична грамика англійської мови з хрестоматією і словником» П. М. Нурока.

У 1891 р. викладання англійської мови в Імператорському університеті Св. Володимира припинилося зі смертю Я. Я. Госкінса. У 1891–1892 навчальному році єдиною сучасною іноземною мовою у ньому залишилася німецька, тому рада історико-філологічного факультету Імператорського університету Св. Володимира у 1892 р. оголосила новий конкурс на заміщення посади лекторів англійської і італійської мов. Матеріали цього конкурсу повністю збереглися у справі «Про результати конкурсу для заміщення посади

лекторів англійської і італійської мови в університет Св. Володимира» [10, арк. 2–4]. Конкурс з італійської мови був визнаний таким, що не відбувся через брак конкурсантів. Натомість на посаду лектора англійської мови балотувалося чотири чоловіки: Фредерік Кроуфорд, який займався приватним викладанням англійської мови у Росії, Ю. А. Фербер, швейцарець, який викладав англійську мову у Дерпті, А. І. Михайловський, лектор англійської мови у Санкт-Петербурзькій академії та магістрант кафедри загальної історії Імператорського університету Св. Володимира Петрушевський. Для затвердження на посаді лектора конкурсантам необхідно було 1) пройти колоквиум з приводу письмової роботи, 2) зробити усний і письмовий переклад з російської на англійську мову і з англійської на російську з граматичним коментарем, і 3) прочитати лекцію з історії англійської літератури. Була створена спеціальна комісія з викладачів історико-філологічного, юридичного та фізико-математичного факультетів, яка не визнала жодного конкурсанта. Так, у «Протоколі засідання історико-філологічного факультету № 6 знаходиться негативний відгук М. П. Дашкевича на лекцію Кроуфорда «Seven great lights of English literature», «яка представляє компіляцію із загальнодоступних скорочених посібників таких, як «A history of English literature by T. B. Shaw». Деякі фрази буквально співпадають з окремими місцями цього підручника... знайомства з головними спеціальними працями не видно... таким чином нарис Кроуфорда не наукова, а чисто популярна праця шаблонної форми» [10, арк. 7]. Після чергового засідання, рада факультету прийшла до висновку, що найкращих кандидатів на посади лекторів англійської і італійської мови треба шукати серед вихованців російських університетів, які б мали ґрунтовну філологічну освіту, тобто були б спеціалістами у своїй галузі. Для цього рада факультету Імператорського університету Св. Володимира звернулася до Санкт-Петербурзького університету і, за порадою академіка О. М. Веселовського, були висунуті кандидатури вихованців цього університету Є. В. Анічкова (лектор англійської мови) і І. І. Гливенко (лектор італійської мови). До того ж їх підготовка відповідала вимогам до проекту романо-германського відділення історико-філологічного факультету в Київському університеті, тому радою факультету було вирішено затвердити їх кандидатури і відправити обох на стажування закордоном на один рік [10, арк. 12].

Відомо, що приват-доцент Є. В. Анічков працював в Київському університеті у 1893–1900 рр. Згідно розкладу занять в «Університетських відомостях», у 1898–1899 навчальному році цей час він викладав фонетику та морфо-

логію англійської мови для початківців з читанням простих текстів (4 години на тиждень), а для продовжуючих навчання – Байрона «Чайльд Гарольд» із читанням та перекладом окремих уривків (2 години на тиждень) [12, с. 10]. Також Є. В. Анічков працював викладачем на кафедрі західноєвропейських літератур у Київському університеті і це була основна його діяльність. Крім середньовічної літератури, він читав лекції з естетики та історії новітньої літератури, а також систематичні курси публічних лекцій і був секретарем історичної спілки «Нестора-Летописця», що мала на меті поширення університетської науки серед широкого загалу населення [8].

У листопаді 1901 р. на посаду лектора англійської мови балотувався громадянин США Альфред Віллоубі Сміт. У Київському Державному архіві міста Києва практично повністю збереглася справа «Про конкурс на заміщення посади лектора англійської мови в Університеті Св. Володимира та призначенні на вищезгадану Сміта», яка містить документи про допуску його до конкурсу, біографію, опис самого конкурсу та заключне рішення, прийняте деканом історико-філологічного факультету [2]. Відомо, що всього у конкурсі брали участь дві особи: А. В. Сміт – випускник юридичного факультету Йельського університету США і В. Юнг – професор Комерційної академії у Празі, який закінчив філософський факультет у Празькому університеті. Для участі у конкурсі претенденти повинні були подати заяву деканові факультету, при якій мали бути представлені: 1) атестат або свідоцтво про закінчення вищого навчального закладу або гімназії за кордоном чи у Росії, 2) диплом на ступінь бакалавра, а також 3) письмові роботи англійською мовою у рукописному варіанті або друком. Після подання всіх цих документів претенденти мали захистити свої твори, а також прочитати дві пробні лекції з мови та історії літератури. До умов конкурсу також включався переклад уривку тексту з англійської на російську мову. Під час конкурсу претенденти на посаду мали давати граматичні пояснення. Після цього їм була запропонована тема прилюдної лекції на основі твору Байрона «Чайльд Гарольд». Через 2 дні відбулося слухання цих лекцій. Потім обом ставилися запитання з граматики англійської мови у порівнянні з російською. За результатами цього конкурсу перевагу було віддано А. В. Смітові і його затвердили на посаді викладача.

З цих же документів відомо, що Сміт, хоча й американець за походженням, був сином консула США в Росії, провів дитинство і отримав середню освіту в Одесі. Таким чином, цей викладач, для якого рідною мовою була англійська, вільно володів російською і французькою. Відомо, що хоча А. В. Сміт і не був філологом за

освітою, він був добре обізнаний з новітньою російською і зарубіжною літературою. На посаді викладача А. В. Сміт залишався до 1906 р. Після затвердження його на посаді лектора англійської мови А. В. Сміт продовжував викладати за «Практичною граматику англійської мови» Нурока, а як матеріал для читання обрав «Cristopher Columbus» Вашингтона Ірвінга, «Treasure island» Стівенсона, «Ranke's History of Popes», «The History of the Conquest of Mexico», «Sketches by Boz» Чарльза Діккенса [12, с. 10].

У 1906 р. в наслідок реорганізації історико-філологічного факультету і появою романо-германського відділення в Імператорському університеті Св. Володимира кардинально змінилося ставлення до іноземної філології. Якщо у XIX ст. науково-дослідна робота проводилася переважно у галузі класичного і слов'янського мовознавства, то з появою спеціалізації романської і германської філології виникла потреба у наукових розробках і підготовці кадрів у галузі романо-германського мовознавства. Ще у 1873 р. на раді історико-філологічного факультету зазначалося, що окремої спеціальної підготовки у галузі сучасних іноземних мов в Київському університеті не проводилося [15, с. 9–10], відповідно не було і науково-дослідної роботи. Сучасні іноземні мови викладалися одним лектором сучасної іноземної мови практично, часто факультативно, без окремої кафедри. Тепер вивчення англійської мови перейшло у простір германської філології. Згідно з екзаменаційними вимогами на остаточному іспиті з історичної граматики англійської мови необхідно було показати знання 1) староанглійської і англосаксонської мов. Уссекський діалект, його фонетика і морфологія (уривок з Альфредового перекладу книги Орозія, з творів Кіневульфа і з поеми про Беовульфа). Найважливіші особливості нортумберлендського діалекту. Значення старо-французьких діалектів: нормандського і англо-нормандського для історії англійської мови. Англосаксонська мова після норманського завоювання (уривки з проповідей Орма, так званого *Ormulum* з трактату «Повчання для анахоретів»); 2) середньо-англійська мова, її фонетика і морфологія (Уривки з «Видіння Петра Орача» і «Кентерберійських розповідей» Чосера), 3) новоанглійська мова (уривки з Тиндаля, Спенсера, Шекспіра та новітніх класиків). З англійських авторів обирали Чосера, Спенсера, Шекспіра, Мільтона, Свіфта, Річардсона, Стерна, Філдінга, Аддісона, Вальтера Скотта, Байрона, Шеллі, Діккенса та Теккерея [16]. З вищезазначеного можна зробити висновок, що програма з англійської філології складалася з декількох циклів навчальних дисциплін (лінгвістичного і літературознавчого), що забезпечувало випускникам ґрун-

товну філологічну освіту.

Після відставки А. В. Сміта у 1906 р. останнім лектором англійської мови в Київському університеті став К. Д. Раммат, який закінчив Юрїївський (Дерптський) університет у 1893 р. із ступенем кандидата німецького і порівняльного мовознавства. За пропозицією Попечителя Київського Навчального Округу від 1895 р. К. Д. Раммат був призначений на посаду вчителя французької і німецької мови в Київське реальне училище Св. Катерини, де виконував обов'язки інспектора до 1907 р. [7]. У «Протоколах засідання деканата і матеріалах до них 1906 р.» збереглися матеріали до конкурсу на посаду лектора англійської мови, а саме автобіографія, конкурсна письмова робота К. Д. Раммата *Wycherley's comedy «The Gentleman dancing-master»*, пробна лекція англійською мовою, переклад речень на англійську мову [5, с. 31].

Цікаво, що спеціалізацією К. Д. Раммата в Дерптському університеті було порівняльно-історичне мовознавство та література, які викладалися такими визначними мовознавцями, як Лео Мейер, Іван Бодуен-де-Куртене, Леопольд фон Шредер і Вольдемар Мазінг. У 1895 р. К. Д. Раммат здав іспит на звання вчителя гімназій та прогімназій із правом викладання англійської мови і обіймав посаду екзаменатора англійської мови у Київському окрузі. Такий послужний список виявився достатнім для отримання посади лектора англійської мови в Імператорському університеті Св. Володимира і з 1908 р. у розкладі викладання на історико-філологічному факультеті з'явилося прізвище К. Д. Рамата. Його курс складався з елементарної граматики і пояснювального читання оригінальних творів, на той час «*Tales of the Alhambra*» W. Irving (2 години на тиждень). Посібником слугувала «Практична граматика англійської мови» Нурока [13, с. 15]. Таким залишалося викладання англійської мови у Київському університеті до перевороту в країні і початку військових дій у 1917 р.

Проаналізувавши період становлення та розвитку англійської філології в Київському університеті, можна зробити висновок, що її викладання пройшло два етапи. Перший етап 40–50-х рр. XIX ст. передбачав прагматичний підхід у викладанні англійської мови, а саме базове вивчення іноземної мови, літератури і історії країни для практичних потреб на основі іншої іноземної, німецької чи французької (білінгвізм), а в подальшому російської. Із введенням систематичної граматики Д. С. Сипіневським у 60-х рр. XIX ст. курс англійської мови набув структурованості. Можна побачити, що протягом довгого часу викладачами англійської мови використовувалася граматика Г. Робертсона,

складена за новим аналітичним методом викладання іноземної мови. Відомо, що Г. Робертсон був прихильником ідей Гамільтона у XIX ст., метою якого було навчити практичному володінню мовою. Інша популярна і складніша граматика П. М. Нурока, лектора англійської мови Петроградської духовної академії, поступова замінила граматику Г. Робертсона. Ці підручники можна вважати базовими у вивченні англійської мови на історико-філологічному факультеті.

Другий етап кінця 80-х XIX початку XX ст. характеризується напрацюванням власних навчально-методичних розробок лекторами В. В. Данієлем і Я. Я. Госкінсом, залученням до обігу російської мови, як рідної, що не спостерігалось раніше і стало обов'язковим критерієм на посаду лектора англійської мови. Критерії відбору на посаду лектора англійської мови протягом всього часу суттєво не змінювалися. Розширення програм та зародження романської і германської філології на історико-філологічному факультеті Київського університету на початку XX ст. уможливило ґрунтовне вивчення англійської філології у групі германських мов. Тенденція до відокремлення англійської філології від інших галузей в подальшому призвела до створення окремої кафедри англійської філології після жовтневої революції 1917 р.

На наш погляд, на сьогоднішній день реставрація і відновлення фактологічного матеріалу історично доречні для сучасної вищої освіти в Україні. Попередні узагальнення та висновки, зроблені в статті щодо розвитку і становлення англійської філології в стінах Імператорського університету Св. Володимира, наводять на думку про перспективу історичного дослідження також класичної філології та інших сучасних європейських мов, що уможливить скласти повне уявлення про становлення і розвиток іноземної філології, яка була однією з головних складових в отриманні філологічної освіти на Київщині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) / [под ред. В. С. Иконникова]. – К., 1884. – 816 с.
2. Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф. 16, оп. 340, спр. 85, 15 арк.
3. Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф. 16, оп. 465, спр. 96, 53 арк.
4. Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф. 16, оп. 465, спр. 859, 28 арк.
5. Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф. 16, оп. 465, спр. 1132, 120 арк.
6. Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф. 16, оп. 465, спр. 4763, 53–59 арк.

7. Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф. 16, оп. 465, spr. 4808, 28–33 арк.
8. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). – Ф. X, spr. 4812, 1 арк.
9. Центральний державний історичний архів України у місті Києві (ЦДІАК). – Ф. 707, оп. 8, spr. 239, 30 арк.
10. Центральний державний історичний архів України у місті Києві (ЦДІАК). – Ф. 707, оп. 58, spr. 54, 17 арк.
11. Обзорение преподавания в Императорском Университете св. Владимира в 1-м полугодии 1885 учебного года // Университетские известия. – 1884. – № 12. – С. 381–382.
12. Обзорение преподавания по историко-филологическому факультету в Университете Св. Владимира на 1898–1999 учебный год // Университетские известия. – 1898. – № 9. – С. 1–10.
13. Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете на 1909 учебный год // Университетские известия. – 1909. – № 11. – С. 6–15.
14. Отзыв г. Страшкевича о конкурсных сочинениях и программах гг. Вейля, Даниэля и Струве // Университетские известия. – 1865. – № 5. – С. 31–38.
15. Протоколы заседаний Совета // Университетские известия. – 1873. – № 12. – С. 1–47.
16. Учебные правила и программы историко-филологического факультета Императорского университета Св. Владимира / [состав. декан Н. Бубнов]. – К. : Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1911. – 134 с.
17. Шульгин В. История Университета Св. Владимира / В. Шульгин. – СПб., 1860. – 230 с.
4. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK). – F. 16, op. 465, spr. 96, 53 ark.
5. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK). – F. 16, op. 465, spr. 859, 28 ark.
6. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK). – F. 16, op. 465, spr. 1132, 120 ark.
7. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK). – F. 16, op. 465, spr. 4763, 53–59 ark.
8. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (IR NBUV). – F. X, spr. 4812, 1 ark.
9. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u misti Kyievi (TsDIAK). – F. 707, op. 8, spr. 239, 30 ark.
10. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u misti Kyievi (TsDIAK). – F. 707, op. 58, spr. 54, 17 ark.
11. Obozrenye prepodavaniya v Ymperatorskom Unyversytete sv. Vladymyra v 1-m poluhodyy 1885 uchebnogo hoda // Unyversytetskye yzvestyia. – 1884. – № 12. – S. 381–382.
12. Obozrenye prepodavaniya po ystorykofylohohycheskomu fakultetu v Unyversytete Sv. Vladymyra na 1898–1999 uchebnyi hod // Unyversytetskye yzvestyia. – 1898. – № 9. – S. 1–10.
13. Obozrenye prepodavaniya na ystorykofylohohycheskom fakultete na 1909 uchebnyi hod // Unyversytetskye yzvestyia. – 1909. – № 11. – S. 6–15.
14. Otzyv h. Strashkevycha o konkursnykh sochyneniakh y prohrammakh hh. Veilia, Danyelia y Struve // Unyversytetskye yzvestyia. – 1865. – № 5. – S. 31–38.
15. Protokoly zasedaniy Soveta // Unyversytetskye yzvestyia. – 1873. – № 12. – S. 1–47.
16. Uchebnye pravyla y prohrammy ystorykofylohohycheskoho fakulteta Ymperatorskoho unyversyteta Sv. Vladymyra / [sostav. dekan N. Bubnov]. – K. : Typ. Ymp. Unyv. Sv. Vladymyra, 1911. – 134 s.
17. Shulhyn V. Ystoryia Unyversyteta Sv. Vladymyra / V. Shulhyn. – SPb., 1860. – 230 s.

REFERENCES

1. Byohrafycheskyi slovar professorov y prepodavatelei Unyversyteta Sv. Vladymyra (1834–1884) / [pod red. V. S. Ykonnykova]. – K., 1884. – 816 с.
2. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK). – F. 16, op. 340, spr. 85, 15 ark.
3. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK). – F. 16,